

FÓRUM ARCHIVÁROV

----- Roč. XI č. 7 -----



----- September 2000 -----

≧ 3. archívnych dní na Slovensku ...

Účtovné materiály ako historický prameň

Už v historickom proseminári učíme našich poslucháčov, že moderné historické bádanie sa v pramennom výskume orientuje viacej na netradičné historické pramene, ktoré by sme mohli nazvať aj historickými prameňmi proti svojej vôli. Na rozdiel od tých, ktoré už pri svojom vzniku boli predurčené byť historickým svedectvom a túto funkciu historického svedectva, historického prameňa sa usilujú silou-mocou plniť. Je to spôsobené tým, že tradičné historické pramene, teda najmä vyprávacie /naračné/, ale aj časť diplomatických, boli celé storočia prednostným predmetom záujmu historikov a sú - ak

to tak môžem zjednodušene povedať - už do značnej miery vyťažené.

Ako archivári vieme, že tento pramenný materiál tvorí medzi archívnymi dokumentami tú povestnú špičku ľadovca, zatiaľčo gro archívneho materiálu, celé kilometre archívnych fondov v našich archívoch, predstavujú zachované pozostatky administratívnej činnosti cirkevnej, vrchnostenskej, štátnej, komunálnej, podnikateľskej, spolkovej a i. správy. Tento poväčšine spisový materiál narastá od 15. - 16. storočia geometrickým radom a v 19. - 20. storočí dosahuje nepre-
hľadné rozmery. Bolo by ho ešte

„De piscinis“ na jeho budovaní
*/Rybnikárstvo na fuggerovskom
panstve Červený Kameň v 16. storočí.
In: Historické štúdie 10, 1965, s. 22 -
53/;*

- ako som na základe niekoľkých
zápisov v krakovských radných
protokoloch začal skúmať techno-
logické tajomstvo Thurzovej huty v
Mogile pri Krakove, čo ma po dlhých
peripetiách nakoniec doviedlo k
zisteniu, že v Mogile bolo objavené
šplajsovanie medi, pre odstriebrovanie
banskobystrickej čiernej medi veľmi
dôležitá hutnícka technológia */Ján
Thurzo v Mogile /1469-1496/. In:
Zborník FF UK HISTORICA 24-25,
1973-1974, s.203-222/;*

- ako som dokázal, že príčinou
neúspechu Jána Thurzu o
podnikateľskú účasť v
stredoslovenskom baníctve už v roku
1475 nebola jeho „kapitálová slabosť“,
ale zlyhanie technika, ktorý mal
zmluvou dohodnuté banské stroje
stavať */Najstarší doklad o
podnikateľskej činnosti Jána Thurzu v
stredoslovenských banských mestách.
In: Historické štúdie 19, 1974, s. 237-
265/;*

- ako som pri pramennom výskume k
tému Fuggerovci na Slovensku objavil
Thurzovcov, menovite Jána Thurzu z
Betlanoviec /1437-1508/, ktorý sa viac
ako jeho veľký spoločník Jakub Fugger
zaslúžil o vybudovanie svetoznámeho
mediarskeho podniku v Banskej
Bystrici */Thurzovsko-fuggerovský
mediarsky podnik v Banskej Bystrici a
jeho európsky význam. In: Päťsté
výročie vzniku thurzovsko-
fuggerovského mediarskeho podniku v
Banskej Bystrici. Univerzita Mateja
Bela Banská Bystrica 1995, s. 8-37/;*

- ako som podrobnejším štúdiom
banskobystrických mestských účtov
vyvrátil legendu o existencii cechu
slovenských mäsiarov v Banskej
Bystrici a jeho dlhoročnom zápase s
cechom nemeckých mäsiarov, ale zato
z tých istých prameňov som priniesol
celkom nové poznatky o rozhodujúcom
podiele slovenského vidieckeho
zázemia na zásobovaní Banskej
Bystrice a okolitých baníckych osád
mäsom, lojom, volskými kožami,
bravčovou masťou a pod.
*/Banskobystrické mäsiarske cechy v
15.-16. storočí. In: Mäsiarstvo a
údenárstvo v dejinách Slovenska.
Martin 1999, s. 85-92/;*

- a napokon, ako sa mi podarilo identifikovať technologickú funkciu jednotlivých hutníckych zariadení banskobystrického mediarskeho podniku tým, že som v zachovaných účtoch skúmal, akými surovinami boli zásobované a čo bol ich výsledný produkt /*Moštenická sciedzacia huta v rokoch 1496 až 1526. In: Zborník FF UK HISTORICA 41, 1995, s. 107 - 124;*

V tomto príspevku chcem upozorniť na iný problém, ktorý ešte len čaká na svoje spracovanie: thurzovsko-fuggerovské vyúčtovania z rokov 1494-1526. Všeobecne prevláda mienka, ako keby tento pramenný materiál bol už historicky spracovaný. Ale nie je tomu tak.

To najcennejšie, čo Fuggerovský rodinný archív /*Fürstlich und Gräfllich Fuggersches Familien - und StiftungsArchiv Dillingen a.d. Donau, Spolková republika Nemecko/* z konca 15. a z prvej štvrtiny 16. storočia skrýva, je zachovaný archív spoločného thurzovsko-fuggerovského podniku „Ungarischer Handel“ a v ňom starostlivo vypracované záverečné vyúčtovania z rokov 1494 -1526. Sú to pravidelné cyklické bilancie, robené v

augsburskej centrále na základe podkladov z jednotlivých faktórií k určitému presne stanovenému termínu. Rozhodujúcou bola uzávierka v Banskej Bystrici - v hlavnom produkčnom centre /tu sa ťažila medená ruda, celý objem sa potom hutnícky spracoval na surovú meď, meď obsahujúca striebro sa šplajsovaním pripravila na scedzovací proces/. Vyúčtovania sú uložené vo Fuggerovskom rodinnom archíve pod signatúrami 36,1 /do r. 1504; 1507 - 1510/, 36, 2 /1510-1513; 1513-1516; 1516-1519/ a 36, 3 /1519-1526/

Láskavosťou Fuggerovského rodinného seniorátu a za finančnej pomoci DAAD Bonn bolo mi umožnené v roku 1978 trojmesačné štúdium vo Fuggerovskom archíve v Dillingene a.d. Donau. Tam som mal možnosť priamo nahliadnuť do záverečných vyúčtovaní thurzovsko-fuggerovskej spoločnosti a zistil som neveriteľné: tento hádam najcennejší pramenný materiál hospodárskej povahy, ktorý sa nám z najslávnejšieho obdobia podnikateľskej činnosti Fuggerovcov /v spoločnosti s Thurzovcami/ zachoval, zatiaľ nikto z Fuggerovských historikov dôkladne nespracoval. Najviac čerpal z thurzovsko-fuggerovských vyúčtovaní

Götz Frhr.v.Pölnitz, ale ani on ich nespracoval, iba zregestoval /Pölnitz, G.Frhr.v.: *Jakob Fugger. Kaiser, Kirche und Kapital in der oberdeutschen Renaissnce. I. - II. Tübingen 1949, 1952*/; Takáto forma ich sprístupnenia sa ukázala ako úplne nevyhovujúca, lebo zatiaľ neposlúžila žiadnemu historikovi hospodárskych dejín. Tí - pokiaľ sa zaujímali o objem produkcie thurzovsko-fuggerovského mediarskeho podniku /meď a striebro/ - boli nútení uspokojiť sa s tým, čo pred vyše sto rokmi vypočítal Friedrich Dobel /DOBEL, F.: *Der Fugger Bergbau und Handel in Ungarn. In: Zeitschrift des Historischen Vereins für Schwaben und Neuburg 6, 1879, s.38-41*/. Od neho pochádzajú sumárne čísla o objeme produkcie striebra za jednotlivé účtovné obdobia, ktoré neskôr Max Jansen konkretizoval /rozdelil/ medzi jednotlivé sciedzacie huty /JANSEN, M.: *Jakob Fugger der Reiche. Studien und Quellen. Leipzig 1910, s.158-159*/. Sú to záhadné množstvá, udané v hrivnách /ale nevedno v akých/, ktoré sa pramenne doloženým hodnotám približujú iba vývojovým trendom.

Dobel i Janson však dobre poznali Fuggerovský archív a správne konštatovali, že pre roky 1504-1507

nám chýbajú údaje o produkcii striebra a medi. Z tohto účtovného obdobia sa zachovala len finančná bilancia firmy so súpisom zásob /Ako súčasť thurzovsko-fuggerovskej zmluvy z 31.10.1509. - *Fugger-Archiv, 35,2 /orig./; 2,1,2a /kópia/*, ale jej podkladové registre sa stratili. Tomu neuveril francúzsky historik Léon Schick, ktorý to považoval za Jansenov omyl /SCHICK, L.: *Un grand homme d'affaires au début du XVI^e siècle, Jacob Fugger. Paris 1957, s. 116-117*/. Schickovo moderné hodnotenie podnikateľskej činnosti Jakuba Fuggera - v porovnaní so staršou nemeckou historiografiou - tak okúzliło nášho Jozefa Vlachoviča, že sa tento stal nechtiac rozširovateľom Schickových mylných údajov o produkcii medi a striebra v Banskej Bystrici v rokoch 1494 - 1507 /VLACHOVIČ, J.: *Slovak copper boom in world markets of the sixteenth and in the first quarter of the 17th centuries. In: Studia historica slovacica 1, 1963, s.70*; *Tenže: Slovenská meď v 16. a 17. storočí. Bratislava 1964, s. 52-53*; *Tenže: Die Kupfererzeugung und der Kupferhandel in der Slowakei vom Ende 15. bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts. In: Schwerpunkte der*

Kupferproduktion und des Kupferhandels in Europa 1500-1650, herausgegeben von Hermann KELLENBENZ. Köln - Wien 1977, s.171/. Naposledy sa o Vlachovičovu štatistiku opieral nemecký historik Ekkehard Westermann v roku 1986, ktorý z nej vypočítaval produkciu scedzovacích hút thurzovsko-fuggerovskej spoločnosti, aby ju porovnal s produkciou striebra v tirolskom Schwazi a na Mansfeldsku /WESTERMANN, E.: *Zur Silber - und Kupferproduktion Mitteleuropas vom 15. bis zum frühen 17. Jahrhundert. Über Bedeutung und Rangfolge der Reviere von Schwaz, Mansfeld und Neuschl. In: Der Anschnitt 38, 1986, s. 196/* Hermann Kellenbenz prevzal tieto Vlachovičove čísla do posledného zväzku Pölnitzovej biografie Antona Fuggera /PÖLNITZ, G.Frhr.v. - KELLENBENZ, H.: *Anton Fugger. 3. Band 1548-1560. Teil II: 1555-1560. Die letzten Jahre Anton Fuggers. Anton Fuggers Persönlichkeit und Werk. Tübingen 1986, s. 605-606/.*

Aj kvôli takýmto nepresnostiam, ktoré sa tradujú, navzájom preberajú a potom využívajú v rozličných porovnávacích štatistikách, je potrebné spracovať zachované záverečné

vyúčtovania thurzovsko-fuggerovského mediarskeho podniku a urobiť si tak hodnovernú a presnejšiu predstavu o jeho hospodárskych výsledkoch. Údaje, ktoré sa z thurzovsko-fuggerovských vyúčtovaní dajú vypočítať, treba považovať za nepresné len v tom zmysle, že sú značne nižšie než bol skutočný objem výroby, transportu a obchodu, keďže nám chýbajú množstvá, ktoré boli vyrobené a predané v rokoch 1504-1507, presnejšie od 31.5.1504 do 24.7.1507.

Je to však úmorná práca, ktorá sa nedala urobiť skôr, kým nebol celkom jasný technologický proces a jeho zabezpečenie v podnikových hutách a kým sa mi nepodarilo preniknúť do celého mechanizmu organizačnej výstavby a fungovania podniku najmä v štyroch hlavných činnostiach: baníctvo, hutníctvo, transport a odbyť. Štatistické spracovanie ekonomických výsledkov za jednotlivé účtovné obdobia a potom ich sumarizácia sú navyše sťažované tým, že každá účtujúca faktória používa svoje vlastné jednotky hmotnosti, teda najmä cent a hrivnu, a vlastnú menu. Hoci sú relácie vo väčšine prípadov uvedené, prepočty

na jednotnú hmotnosť a jednotnú menu veľmi často nesedia.

Nuž a ten najväčší problém je ten - a dnes to už vyznieva ako obohraná platňa - že hoci som počas môjho trojmesačného pobytu vo Fuggerovskom archíve zvládol na 90 % príslušný pramenný materiál, jeho štatistické spracovanie má zmysel len v kompletnej podobe a v každom

případe by si vyžadovalo záverečné porovnanie s originálnym pramenným materiálom. K tomu by bol potrebný ešte jeden dlhší pobyt vo Fuggerovskom archíve. Nemecká strana mi už takýto pobyt hradila a „my peníze nemáme“ - ako sa spieva v jednej českej ľudovej piesni. Týmto smutným konštatovaním by som moje vystúpenie na našom bankárskom sympóziu ukončil.

Marián Skladaný



Z DOMOVA

50 rokov študijného odboru archívnickvo na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave

Rok 2000 zostane nepochybne natrvalo zaznamenaný v dejinách ľudskej spoločnosti ako rok, v ktorom sa človek priblížil k tretiemu tisícročiu. Je to teda rok naozaj jubilejný. Jubilejným sa stal aj pre slovenskú archivársku obec - ako rok 50. výročia vzniku študijného odboru archívnickvo

na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Toto významné jubileum si absolventi štúdia archívnickva pripomenuli 22. septembra 2000 na celodennom slávnostnom stretnutí. Podujatie organizačne pripravila Katedra archívnickva a pomocných vied

historických FF UK. Hádám netreba pripomínať, že to nebola ľahká úloha. Za tých päťdesiat rokov absolvovalo vysokoškolské štúdium archívnictva 421 poslucháčov! Absolventi však okamžite so živým záujmom prijali myšlienku realizácie slávnostného stretnutia a mnohí aj osobne pomohli pri jeho príprave.

V piatok 22. septembra 2000 sa v tradičnej učebni odboru (Š 427) začali od rána schádzať tí, ktorí nezabudli na svoje študentské roky. (Jeden nedočkavec prišiel dokonca s 24 - hodinovým predstihom !). Neveľká učebňa sa okamžite naplnila spomienkami, radosťou so spoločných stretnutí a živou pravou. Littera scripta manet! - sentenciu, ktorú archivári bytostne ctia a vyznávajú, stvrdili absolventi svojimi podpismi v Pamätnej knihe. A potom už každý podľahol atmosfére spoločného stretnutia, vyzeral svojich druhov z ročníka, spomínal a pripomínal si, hľadal svoje meno na vyvesených zoznamoch absolventov a tvár na dobových fotografiách, túlal sa po chodbách, nakukol do pracovní a pozdravil sa s učiteľmi sesterských katedier histórie (mnohí si určite

spomenuli aj na svoje pocity a výkony na skúškach a zápočtoch) a nostalgicky postál aj v seminárnej knižnici, skutočnom duchovnom centre svojho štúdia (i keď mnohí poznali a navštevovali v študentských rokoch aj iné prirodzené mimo akademické zhromaždiská!). V tento deň boli na legendárnom IV. poschodí určite všetci absolventi i učители - hoci mnohí v spomienkach (žiaľ, mnohí už len v spomienkach!). Nikto však nezostal zabudnutý. Z fotografií na nás hľadeli aj profesor Húščava, zakladateľ štúdia archívnictva na Univerzite Komenského a naša nezabudnuteľná pani docentka Lehotská. Dívali sme sa na známe tváre, objímali sa a stískali si ruky. Čas nikomu neublížil - naše kolegyne sú stále mladé a pôvabné, kolegovia vyzreli. A duchom sme všetci zostali mladí. Tak, ako archivári - prváci, ktorí pomáhali organizačne zvládnuť tento fantastický chaos (aby nikto nepocítil priveľký smäd a hlad!).

Deň pokročil a jubilejné stretnutie pokračovalo svojim druhým podujatím - slávnostným akademickým zhromaždením učiteľov a absolventov odboru archívnictvo v Moyzesovej sieni. Úvodná akademická hymna

Gaudeamus igitur uvítala v tejto krásnej sále asi 200 bývalých i súčasných poslucháčov a učiteľov odboru. Najskôr sme si pripomenuli symbolickou minútou ticha kolegov a priateľov, ktorí už - žiaľ - nie sú medzi nami. Profesor Jozef Novák sa v osobnom retrospektívnom pohľade na uplynulých päťdesiat rokov odboru dotkol všetkých jeho vzletov i pádov, precítil snáď každý moment existencie študijného odboru. Patrí medzi prvých absolventov vysokoškolského štúdia archívnickva a bol tým, kto podstatne stvárnil jeho podobu v minulých desaťročiach, dal tomuto odboru a štúdiu náplň, charakter a ducha a tak podstatne prispel k zrodu archívárskeho profesijného povedomia a hrdosti. Jubilejný rok má pre pána profesora aj mimoriadny osobný význam - v roku 2000 sa dožíva svojej neuveriteľnej sedemdesiatky (22. novembra)! Pre všetkých, ktorí v minulom polstoročí absolvovali na tomto odbore, sa pán profesor stal jeho personifikáciou - spolu so svojím učiteľom, profesorom Húščavom a kolegyňou, pani docentkou Lehotskou - a "novákovské" osobité bonmoty a štylistické zvraty sa dokonca stali tradíciou a súčasťou archívárskeho folklóru.

Potom súčasný vedúci Katedry archívnickva a pomocných vied historických FF UK prof. Leon Sokolovský objasnil premenu študijného odboru na samostatnú katedru (1. 1. 2000) a priblížil súčasnosť a perspektívu archívneho štúdia na Filozofickej fakulte UK v treťom tisícročí.

S pozdravným príhovorom vystúpil prof. Jozef Baďurík, vedúci Katedry slovenských dejín FF UK. Táto katedra bola až do vzniku samostatného pracoviska materskou (a žičlivou) katedrou aj pre archívárov. Profesor Baďurík a mnohí ďalší jeho kolegovia svojou účasťou na tomto archívárskom stretnutí potvrdili svoj vzťah k odboru a perspektívu dobrej kolegiálnej spolupráce a vzájomnej pomoci.

Dekan Filozofickej fakulty UK doc. Ladislav Kiczko vo svojom vystúpení ocenil dlhoročnú prácu a výsledky odboru a zhodnotil jeho prínos a miesto v dejinách Filozofickej fakulty UK. Osobitne sa poďakoval jubilujúcemu profesorovi Novákovi a odovzdal mu ďakovný list vedenia

Filozofickej fakulty UK. Profesor Sokolovský zablahoževal pánovi profesorovi Novákovi k jeho narodeninám v mene celej katedry a všetkých účastníkov stretnutia a vložil mu do rúk dar, ktorý bude pánovi profesorovi navždy pripomínať toto stretnutie - kazetu (s logom katedry), v ktorej je v ozdobných doskách uložený pozdravný list s podpismi učiteľov katedry a všetkých účastníkov stretnutia. (Autorom kazety a ozdobných dosák je majster Ivan Galamboš - viac teda o nich určite netreba hovoriť!) Aplaudujúca Moyzesova sieň (skutočné *standing ovation!*) bola prejavom úcty i lásky archivárov k svojmu veľkému malému učiteľovi.

K zhromaždeniu archivárov potom prehovorila bývalá učiteľka na odbore archívniectvo, doktorka Mária Tischlerová (v súčasnosti žije a pôsobí v Nemecku).

Neobyčajnú príchut' mali vystúpenia prvého a posledného (zatiaľ) absolventa vysokoškolského štúdia archívniectva. Tým prvým bol docent Juraj Žudel, najmladšiu

generáciu reprezentovala Markéta Nirházová (absolvovala roku 2000). Určite sme si všetci v tom momente uvedomili jedinečnosť a neopakovateľnosť tejto chvíle.

Prekvapením a neočakávaným oživením slávnostného stretnutia bol hudobný recitál docenta Mariána Skladaného, legendárneho klaviristu na oslavách 25. výročia odboru na Smolenickom zámku. Vypol sa opäť k vrcholnému výkonu a strhol k záverečnému spoločnému improvizovanému duetu i Jozefa Hanusa.

Slávnostné stretnutie archivárov ukončila hymnická pieseň "Aká si mi krásna".

Dekan Filozofickej fakulty UK potom pozval učiteľov a hosťov katedry na pohár vína a slávnostný prípitok.

Jubilejné celodenné podujatie ďalej pokračovalo slávnostnou večerou a spoločenským stretnutím v sále domu kultúry Istropolis. Predsedníčka Spoločnosti slovenských archivárov Veronika Nováková pozdravila v mene všetkých svojich kolegov a kolegýň, absolventov vysokoškolského štúdia

archívnickva, jubilujúci odbor a pripila na zdravie oslávenca profesora Nováka. Potom sme už spoločne oslavovali a spomínali. Zaznela harmonika a tenor Jožka Hanusa a napokon prišiel aj čas na tradičné "Baccardi".

Pre účastníkov stretnutia (a pre všetkých absolventov – teda aj tých, ktorým sa nepodarilo na toto stretnutie prísť) mám dobrú správu. V roku 2001 vyjde pamätný zborník k 50 - ročnému jubileu odboru archívnickva a PVH (Zborník FF UK Historica), v ktorom bude určite aj pozoruhodná obrazová dokumentácia z tohto pamätného dňa.

Toto vydarené podujatie potvrdilo a určite aj oživilo povedomie archívárskej spolupatričnosti, stavovskej hrdosti a vzťah k našej

Alma mater. Verím, že sa tam všetci cítili dobre. O to nám všetkým (organizátorom) išlo. Vďaka patrí porozumeniu a ústretovosti vedenia Filozofickej fakulty UK, sesterských katedrií (najmä Katedre slovenských dejín), všetkým kolegom a kolegyniam, ktorí (hoc len svojou účasťou) prispeli k zdarnému priebehu podujatia. Ďakujeme aj všetkým našim sponzorom. Obetavé výkony podali terajší poslucháči archívnickva (občerstvovací servis, organizátorská služba, sťahovanie pianína!). Po tejto oslave si určite najviac vydýchol prof. Sokolovský, hlavný organizátor, animátor a administrátor celého podujatia. Nám všetkým určite zostali pekné spomienky. Verím, že sa teda znova opäť stretneme. Bude to čoskoro - už v roku 2025 - náš odbor vtedy oslávi 75 rokov svojej existencie. Musíte určite všetci prísť!

- jur -





Zo sveta

Z putovného zasadnutia Spolku maďarských archivárov

V dňoch 30. mája - 2. júna 2000 sa konalo v Gyule každoročné putovné zasadnutie Spolku maďarských archivárov. Na pozvanie našich kolegov Spoločnosť slovenských archivárov na tomto podujatí zastupovali Šarlota Drahošová a Veronika Nováková. Prvý deň bol venovaný športovým podujatiam, pre ktoré vzhľadom na to že sa jedná o známe kúpeľné mestečko, bolo veľa príležitostí. Oficiálne rokovanie sa začalo 31. mája slávnostným príhovorom predsedu župného zastupiteľstva Békeskej župy, ktorý načrtol krátke dejiny župy. Upozornil na dôležité historické medzníky a na najdôležitejšie historické pamiatky, z ktorých vyniká najmä hrad v Gyule, ktorý je dodnes dominantou celého regiónu. Po vystúpení predsedu župného výboru László Bör, člen výboru Spolku maďarských archivárov,

odovzdal trom pracovníkom archívov stavovské vyznamenanie.

Odborné rokovanie bolo zamerané na minulosť, prítomnosť a budúcnosť archívov v Maďarsku. O minulosti archívov predniesol úvodný referát László Szögi, riaditeľ archívu a knižnice Univerzity Eötvösa Lóránta v Budapešti. Upozornil na dôležitý fakt, že 18. storočie je možné aj v maďarskom archívnictve považovať za prelomové storočie, keďže to bol začiatok modernizácie spisovej manipulácie aj v Uhorsku. O súčasnosti maďarských archívov hovoril vo svojom referáte Gyula Erdmann, predseda Spolku maďarských archivárov. Z jeho referátu sme sa dozvedeli že v Maďarsku je v súčasnosti 276 km archívnych dokumentov, v štátnych a samosprávnych archívoch, pričom v

týchto archívoch pracuje 107 vedúcich pracovníkov, 329 pracovníkov s vyšším vzdelaním a 258 pracovníkov so stredoškolským vzdelaním. Na úschovu 1 bm v súčasnosti je potrebných 7.500 forintov ročne, pričom samozrejme na zariadenie archívov na ochranu archívnych dokumentov, ako aj na vedecké práce jednotlivých archívov sú pridelené finančné prostriedky z grantov v hodnote vyše 200 miliónov ročne. Archívy v Maďarsku vydávajú ročne 20 - 30 zväzkov vlastných publikácií. Hovoril aj o diskusii, ktorá vznikla v rokoch 1998 - 1999 ohľadne rozvoja archívov a vzniku regionálnych archívov, ktoré by mali patriť pod Maďarský krajinský archív. Vyjadril svoju pochybnosť, že tieto regionálne archívy, ktoré majú uchovávať dokumenty z činnosti štátnych hospodárskych organizácií a štátnych orgánov od roku 1990, v skutočnosti budú znamenať finančné zaťaženie pre rezort len v predpokladanom množstve.

O budúcnosti archívov rozprával László A. Varga, riaditeľ Mestského archívu v Budapešti. Samozrejme jeho slová boli len akési vízie do budúcnosti, pričom taktiež upozornil na

nevhodné riešenie predpokladanej siete nových archívov a na náročnosť financovania jednotlivých verejných archívov, pričom spomenul aj pozitíva ktoré prinieslo obdobie od prijatia nového archívneho zákona v Maďarsku a na jeho impulz pre zariaďovanie a výstavbu archívov v súčasnosti. Po referátoch zaoberajúcich sa minulosťou, prítomnosťou a budúcnosťou maďarských archívov bol na programe Maďarských archívnych dní ešte jeden slávnostný referát o 1000. výročí založenia Uhorského štátu. Referát predniesol Géza Erszegi, známy odborník stredovekých dejín z Maďarského krajinského archívu.

Popoludní sa konalo valné zhromaždenie Spolku maďarských archivárov, ktoré bolo spojené s voľbami nového výboru. Novým predsedom spolku sa stal László Szögi, riaditeľ archívu a knižnice Univerzity Eötvösa Lóránta v Budapešti. Valné zhromaždenie vzhľadom na zložité voľby, keďže prítomných bolo vyše 300 členov spolku, sa pretiahli až do neskorých večerných hodín. Prvý odborný deň podujatia bol ukončený slávnostnou večerou.

V druhý deň putovného zasadnutia sa uskutočnil celodenný výlet do Rumunska. Vzhľadom na pracovné zaťaženie tohto výletu sme sa už nezúčastnili.

Tretí deň putovného zasadnutia bol venovaný hospodárskym otázkam jednotlivých archívov a zúčastnili sa ho len hospodárski pracovníci jednotlivých archívov.

Dr. Veronika Nováková



Z DOMOVA

Informácia o jednom podujatí

Štátny okresný archív v Šali dňa 8. septembra 2000 usporiadal medzinárodnú konferenciu a výstavu na tému Migrácia obyvateľstva v regióne okresu Šaľa, Galanta a Dunajská Streda. Územie menovaných troch okresov, nazývané aj Žitným ostrovom a Matúšovou zemou, bolo počas stáročí obývané rôznymi národmi a etnickými skupinami. Pre mnohých z nich bolo trvalým domovom alebo dočasným útočiskom. Dlhé roky tu žili vedľa seba ľudia rôznych kultúr a náboženského vierovyznania, jedni prichádzali, druhí odchádzali, a svojim životom a prácou vtláčili svoju pečať do histórie tohto regiónu. Zámerom

tejto konferencie a na ňu nadväzujúcej výstavy bolo predstaviť zmeny v zložení obyvateľstva uvedených troch okresov, ku ktorým dochádzalo nielen v dôsledku dobrovoľnej migrácie, pohybu obyvateľov, ale aj ich organizovaného, nariadeného či núteného presídľovania.

Konferencia sa uskutočnila vo veľkej sále Mestského úradu v Šali za účasti cca 80 ľudí - archivárov, historikov, múzejníkov, učiteľov, študentov a záujemcov o miestne dejiny. Program konferencie, keďže pôvodne bola plánovaná na dva dni, bol mimoriadne bohatý. Odznelo na

nej 14 zaujímavých prednášok, ktoré obsiahli hlavné vlny pohybu obyvateľstva regiónu Žitného ostrova a Matúšovej zeme prakticky od 11. až do prvej polovice 20. storočia. Po úvodných pozdravných slovách Dr. Veroniky Novákovej, riaditeľky archívu, konferenciu slávnostne otvoril Ing. Štefan Szeles, prednosta Okresného úradu v Šali, ktorý zdôraznil význam a morálne poslanstvo tohto podujatia.

Predpoludňajší blok prednášok začala Dr. Margita Horváthová na tému Nemecké osídlenie Žitného ostrova. Predstavila príčiny a priebeh osídľovania Nemcov v tomto regióne v 13. - 14. a 17. - 18. storočí, problematiku spolunažívania etník a vzájomného vplyvu novousadlíkov a pôvodného obyvateľstva. Po nej nasledoval Dr. Jozef Kľačka s prednáškou o chorvátskej kolonizácii v 16. storočí. Poukázal na príčiny odchodu Chorvátov z pôvodnej vlasti v dôsledku tureckej expanzie a predstavil jednotlivé migračné vlny chorvátskeho osídlenia na území Bratislavskej stolice. Dr. Ivan Mrva prednášal o náboženskej a politickej migrácii z českých krajín, o príchode habánov, o pobielohorskej emigrácii evanjelických kazateľov v 16. - 19.

storočí a o príchode českých úradníkov do Bratislavskej a Nitrianskej stolice po roku 1850. Od Dr. Márie Weinbergerovej si poslucháči mohli vypočuť prednášku o židovskom osídlení na Slovensku. Venovala sa v nej príchodu Židov v jednotlivých migračných vlnách od 11. storočia, vzniku židovských komunit v Galante, Šali, v Šamoríne, v Dunajskej Strede a ich okolí, rozprávala o spolužití židovského a kresťanského obyvateľstva, o štatistických údajoch o počte židovských obyvateľov v uvedených lokalitách od polovice 19. storočia. Po nej nasledoval Dr. Juraj Kodaj s prednáškou o príchode Židov na feudálne panstvá pri Seredi a Galante, o ich obchodnej a priemyselnej činnosti a vplyve na hospodársky život regiónu. Dr. Arne B. Mann sa vo svojej prednáške zaoberal príchodom Rómov na južné Slovensko, životom a kultúrou tohto etnika. V tejo tematike pokračovala Dr. Veronika Nováková, ktorá vo svojom príspevku predstavila výsady pre galantských a seneckých Rómov udelené Esterházyovcami v 18. storočí a priblížila problematiku zapojenia Rómov do hospodárskeho a kultúrneho života. O úlohe Kráľovskej komory v procese osídľovania

prednášal Dr. Béla Tóth z Maďarska, ktorý priblížil fondy týkajúce sa migrácie obyvateľstva z územia Slovenska v prvej tretine 18. storočia, ktoré sa nachádzajú v Krajinskom archíve v Budapešti. Dr. Éva Mecsei zo Župného archívu v Nyíregyháze vo svojom príspevku popisovala znovuosídlenie mesta Nyíregyháza v období po vyhnaní Turkov. Mgr. Hildegarda Nagyová prednášala o nemeckej kolonizácii v Sládkovičove v 18. - 19. storočí, o vzniku nemeckej samosprávy a hospodárskom a kultúrnom živote v Nemeckom Diósegu. Predpoludňajší maratón prednášok ukončila Dr. V. Nováková príspevkom o vysídlení obyvateľov z niekoľkých obcí okresov Galanta a Šaľa do Krašovskej stolice, a o význame centrálnej politiky pri osídľovaní južných stolíc Uhorska po odchode Turkov. Po obedňajšej prestávke konferencia pokračovala príspevkom o americkom vysťahovalectve obyvateľov v okresoch Galanta, Šaľa a Dunajská Streda od konca 19. storočia do obdobia I. svetovej vojny, o jeho hlavných príčinách a štatistických údajoch o počte vysťahovalcov. Prednáška Dr. Evy Vrabcovej bola venovaná prvej pozemkovej reforme a vnútornej

kolonizácii, zániku veľkostatkov, prídelom pôdy a vzniku nových osád najmä v okrese Dunajská Streda a Šamorín. Na záver odznela prednáška Ladislava Bukovszkého o výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom v roku 1947, o jej dopade na život obyvateľov regiónu Galanty, Šaľa a Dunajskej Stredy v zrkadle štatistik.

Po konferencii sa účastníci presunuli do budovy Štátneho okresného archívu v Šali, kde o 16,00 hod. bolo slávnostné otvorenie výstavy. Tí z Vás, ktorí ste už niekedy boli v archíve v Šali, viete, že archív sídli v renesančnom kaštieli a jeho chodby sa priam núkajú na výstavné účely. Po krátkom hudobnom vystúpení učiteliek z miestnej LŠU a príhovore prednostu okresného úradu a Dr. Petra Kartousa, riaditeľa Odboru archívnictva MV SR, výstavu otvorila riaditeľka archívu.

Výstava o migrácii obyvateľstva uvedeného regiónu sa začína archeologickými nálezmi, ktoré dokumentujú najstaršie obdobie jeho osídlenia zo 7. - 10. storočia. V troch vitrínach sú inštalované poľnohospodárske náradia, kovania

nástrojov, šperky, džbány a iné predmety každodennej potreby, zapožičané z Vlastivedného múzea v Galante. Po archeologických nálezoch nasledujú písomné dokumenty z fondu magistrátu mesta Šamorín, týkajúce sa nemeckého osídlenia na Žitnom ostrove v 13. a 14. storočí.

Ďalšia časť výstavy je venovaná chorvátskemu osídleniu na západnom Slovensku od 16. storočia. I keď na okolí Galanty a Šale nebolo priame dosídlenie Chorvátov, ale pramene potvrdzujú, že Chorváti v menšom počte tu žili už koncom 16. a začiatku 17. storočia. Jezuiti na začiatku 17. storočia uvažovali o založení chorvátskeho seminára v Šali. Predmety zapožičané zo Slovenského národného múzea - Historického múzea - boli pekným spestrením vystavených dokumentov.

Ďalšie vitríny sú venované životu Židov na tomto území, ktorí prichádzali do Uhorska od 11. storočia. Ich komunity mali silné postavenie najmä v Dunajskej Strede, Galante, Seredi ale i v Šali. Nachádzajú sa tu okrem iného súpisy Židov od roku 1746 a krásne mosadzné predmety - koreničky, svietniky, stojan na maces i

ozdobné taniere, ktoré sú zapožičané zo Západoslovenského múzea v Trnave.

Ďalšia časť výstavy dokumentuje nemecké osídlenie Sládkovičova, kde v 18. a 19. storočí prichádzali Nemci z rôznych regiónov Nemecka. Príchod Rómov a ich život v regióne ilustruje výsadná listina z 18. storočia udelená Esterházyovcami a ďalšie vystavené dokumenty a štatistické údaje na paneloch. Pod pojmom migrácia sa skrýva aj početné vysťahovalectvo obyvateľov z okresov Šaľa a Galanta do Krašovskej župy v tridsiatych rokoch 19. storočia. Tomuto vysťahovalectvu je venovaná ďalšia časť výstavy. Po nej nasleduje americké vysťahovalectvo obyvateľov uvedených okresov od konca 19. storočia do prvej svetovej vojny so zoznamami žiadateľov cestovných pasov.

Po vzniku Československej republiky, v dôsledku I. pozemkovej reformy prichádzali do okresov Dunajská Streda, Šamorín, Galanta a Šaľa noví obyvatelia z Moravy, Čiech a stredného Slovenska a vzniklo tu niekoľko nových osád, kolónií. Túto skutočnosť dokumentuje časť výstavy,

kde sa nachádza zoznam novo-
vytvorených osád.

Prenasledovaniu Židov počas
druhej svetovej vojny je venovaná
osobitná vitrína aj s možnosťou
vzhladnutia krátkej videoukážky o ich
transportovaní do koncentračných
táborov. Povojnú migráciu
obyvateľstva zapríčinila dohoda o
výmene obyvateľstva medzi
Československom a Maďarskom. Tejto
problematike je venovaná osobitná
časť výstavy, kde sa nachádzajú
štatistické údaje o počtoch vysídlených
osôb do Maďarska a presídlených
Slovákov do okresov Galanta, Šaľa a
Dunajská Streda. Výstavu uzatvára
niekoľko údajov o emigrácii po roku
1968.

Cieľom konferencie a výstavy na
tému Migrácia bolo priniesť nové
poznatky o dejinách regiónu a života
jeho obyvateľov a prispieť tým k ich
lepšiemu poznaniu, vzájomnej úcte a
tolerancii.

Príspevky, ktoré odzneli na
konferencii Migrácia, plánujeme vydať
v osobitnom zborníku, ktorý dáme do
tlaču koncom roku 2000.

Výstava potrvá do konca júna
2001. Radi by sme Vás aj touto cestou
chceli pozvať na jej prehliadku.

Margita Gálová

Seminár Slováci v uhorských dejinách

Dňa 27. septembra 2000 sa uskutočnil
v Trenčíne odborný seminár pre
učiteľov dejepisu Trenčianskeho kraja
na tému Slováci v uhorských dejinách.
Prednášateľom bol prof. PhDr. Július
Alberty, CSc., z Univerzity Mateja Bela

v Banskej Bystrici. V úvode citoval
odpovede študentov na prijímacích
testoch, ktoré svedčili o neznalosti
problematiky a o nestálosti získaných
poznatkov. Odporučil pracovať s

mapami, aby študenti mali predstavu, napr. o tom, na území ktorých dnešných štátov ležala Veľká Morava, či Uhorsko. Z prieskumu, ktorý vykonal sa ukazuje, že študenti majú najväčší záujem o históriu 20. storočia. Pri osobnostiach Stalina, Hitlera, Napoleona ich zaujíma hlavne to, ako dokázali vplývať na masy. Zo slovenských osobností prejavovali študenti záujem o Ľ. Štúra, M.R. Štefánika, J. Tisu.

V druhej časti svojej prednášky sa prof. Alberty zameriaval na spôsob výučby a nový pohľad na dejiny. Dôležité podľa neho nie sú len faktografické poznatky, ale hlavne historické povedomie. Treba vyučovať to, čo je spoločné a nadčasové a nie žiť to, čo by viedlo k nejednote a rozporom. Učiteľia by mali vytypovať globálne problémy a tým sa venovať, napr. demografii. Upozornil na ďalšie okruhy, ktorým by sa mala venovať pozornosť: ekonomicko-sociálne problémy, technika, civilizácia a kultúra a ich genéza, zvláštnosti, tendencie, cesta k integrácii. Výučba by sa mala motivovať k súčasnosti. Mali by sme sa naučiť prijímať pluralitu názorov na históriu a zanechať „jediný správny“ pohľad. Podčiarkol úctu k historickému faktu, ktorý nemožno vytrhávať z

kontextu a používať účelovo. Historické poznannie treba oddeliť od mýtov a legiend a prejsť od národných dejín k širším geografickým oblastiam. Zdôrazňoval orientáciu na človeka cez ľudskú každodennosť. Pri tejto príležitosti spomenul spoluprácu s archívami a múzeami. Archívne dokumenty, napr. testamenty, majetkové inventáre, vystihujú každodenný život. Súpis predmetov každodennej potreby pomáhajú predstaviť si život ľudí v určitej dobe. Archívne dokumenty pomáhajú študentom aktívne pracovať na hodine dejepisu. Nenahradí ich ani videoprodukcia.

Históriu sa dajú riešiť problémy, napr. národnostné tým, že sa poukáže na príčiny ich vzniku. Dá sa použiť aj porovnávací metóda, napr. porovnaním demokracie za Perikla a súčasnej demokracie načrtnúť víziu do budúcnosti. Odporučil tiež využívať štatistiku, ktorá objektivizuje historické pramene. Historik by nemal odsudzovať činy alebo osoby z minulosti.

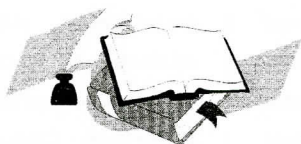
V tretej časti svojej prednášky priniesol nový pohľad na vyučovanie slovenských dejín. Podľa neho netreba ísť cestou vykreslenia uhorských panovníkov a bitiek, ale predstaviť

Uhorsko ako stavovskú monarchiu, ktorá bola však právnym štátom, o čom svedčia samosprávne orgány a práva miest a žúp. Uhorsko bolo tiež kresťanským štátom, čo dokumentuje zakladanie fár a kláštorov. O tom treba učiť, lebo doteraz sa táto skutočnosť zamlčovala. Zaujímavé je tiež všimnúť si prírodný potenciál Slovenska v rámci Uhorska, ktorý umožnil Slovensku stať sa jednou z najpriemyselnejších oblastí Uhorska. Napokon aj osídlenie Slovenska, ktoré má svoju kontinuitu dokazuje, že ľudia tu nachádzali všetko, čo pre seba potrebovali. Podčiarkol tiež multietnicitu uhorského štátu, v ktorom napriek tomu do 19.

storočia neboli veľké etnické problémy. V období 1711 - 1918 si treba všímať podľa prednášateľa predovšetkým formovanie slovenského národa pod vplyvom osvietenstva a Francúzskej revolúcie.

Myšlienky prof. Alberyho sú určite inšpiratívne nielen pre učiteľov dejepisu, ale oslovia aj nás, archivárov, ktorí poskytujeme archívne dokumenty na hodiny dejepisu v archíve, na výstavy, či pri exkurziách.

Viera Morišová



Z pamätníka

Príchod naozaj komplikovaný?

Dňa 8. júna 2000, keď sa v Banskej Štiavnici oslavovalo 50. ročné jubileum Štátneho ústredného banského archívu, jeho bývalý riaditeľ

PhDr. Jozef Vozár, DrSc. si zaspomínal na jeho „komplikovaný príchod“ do budovy archívu v roku 1958. Ako pôvodca jeho príchodu do

tohto archívu to chcem vysvetliť. Nešlo o komplikovaný príchod. Ten bol naopak jednoduchý. Dr. Vozár bol ustanovený do funkcie vedúceho tohto archívu úplne v zmysle vtedajších noriem a právomoci vedúceho Slovenskej archívnej správy.

O tom, že by prešiel Dr. Vozár do Štiavnic za vedúceho archívu s ním bolo hovorené. Spočiatku váhal, ale napokon to prisľúbil. Problém bol s jeho uvoľnením od jeho zamestnávateľa - Krajskej správy MV, ktorého archívne oddelenie bolo organizačnou zložkou a Dr. Vozár jeho pracovníkom. Prevelenie Dr. Vozára do stavov pracovníkov Povereníctva vnútra sa ľahko prekonalo. Aj prevezenie jeho zvrškov, kníh a osobných vecí. Problém bol s bytom v Štiavnic. Pravda je v tom, že som sa bál, aby si to Dr. Vozár ešte nerozmyslel. Preto som mu nedal čas. Hneď začiatkom týždňa som osobne zariadoval jednu miestnosť na druhom poschodí archívu na jeho ubytovanie. Nebolo to bohviečo, ale pre slobodného človeka to mohlo načas stačiť. Jedna miestnosť s jedným oknom do pavlače, umývadlom a spoločným WC. Prežil v nej celých desať rokov. Bol tak vlastne stále v

práci, cez deň, ale aj v noci. Keď mu bol dlhý čas, mohol študovať archívniectvo, ale aj archívne pramene, ktoré spracúval. Ako vieme, ten čas Dr. Vozár dokonale využil.

Ako to bolo s jeho presťahovaním? Počul som o tom všeličo. Časom sa niečo popridávalo, zabudlo a pozmenilo. Bolo to takto. Hneď začiatkom týždňa som vzal z Povereníctva malé nákladné auto, zašiel v Nitre na ubytovňu kde Dr. Vozár býval, naložil som jeho veci, skriňu, posteľ, do prestieradla zaviazal periny a hajde do Štiavnic. Sťahoval som ho ako nevestu. V Štiavnic to bolo zložitejšie. V bývalej budove archívu na Námestí Sv. Trojice bolo veľmi strmé a úzke schodište. Skriňu sme vynášali traja. Ja som skriňu niesol hore a pracovníci archívu pp. Bolerázsky a Blázy dole, za spodok skrine. Všelijako nevládali. Mal som dojem, že po schodoch ťahám aj ich. Len čo sme skriňu umiestnili, kdesi sa mi schovali. Vynášal som veci sám. Dr. Vozár prišiel do hotového. Až potom som ho predstavil a uviedol pracovníkom. Jemu som dal takéto požehnanie: „Zorientujte sa, zoznámte s problematikou a konajte tak, aby ste

sa v Štiavnicí neutopili, nedajbože neoženili.“

Boli aj starosti. A to hneď spočiatku. Z nezdravého lokál-patriotizmu niektorých ľudí, ktorí na tomto mieste chceli človeka „odtamtiaľ“. Anonym, takmer 16-stránkový na ÚV KSS, ma obviňoval z rodinkárstva /Vozár mal byť mojím príbuzným/ s tým, že chceme zničiť bankský výskum a ešte veľa všelijakých nezmyslov. Aj to sme vysvetlili a prekonali. Dr. Vozár sa nielen v archíve, v jeho vedení osvedčil, ale aj v Štiavnicí dobre uviedol. Získal si tam meno i rešpekt, ako odborník a človek. Myslím si, že aj sám veľa získal. Napríklad prehľad o prameňoch k dejinám baníctva, vzťah k tejto problematike a záujem o dejiny baníctva, bankských miest, mier a váh a i., až sa vypracoval na významného odborníka nielen v celoslovenskom priestore, ale uznávaného aj v zahraničí. To, že sa stal doktorom vied v tejto oblasti, je len prirodzeným výsledkom erudície a usilovnosti Dr. Vozára.

Do príchodu Dr. Vozára v archíve pracovala akási pracovná skupina, ktorá vyhotovovala rešerše pre bankský prieskum. Nesystematicky, z nespracovaného archívneho materiálu. S archívnym materiálom sa vlastne nepracovalo. Jednotlivé veci sa vybrali a nezakladali na pôvodné miesto. Dobré si pamätám na haldy nezaloženého archívneho materiálu, rozloženého na podlahe medzi regálmi.

Pod vedením Dr. Vozára nastal obrat. Začala systematická práca podľa archívnych pravidiel. Ústredný bankský archív sa stal odborným pracoviskom v spracúvaní archívnych fondov z oblasti baníctva a v ich poskytovaní na vedecké bádanie. Nazdávam sa, že Dr. Vozár dal archívu dobrý základ, a preto i pre budúcnosť sa archív bude spájať s jeho menom.

Nuž čo. Cesty k cieľu sú niekedy nielen priamočiare. Ide sa podľa situácie. Dôležitý je výsledok.

Jozef Chreňo

Naši jubilanti:

K životnému jubileu srdečne gratulujeme a prajeme veľa zdravia, šťastia, osobných a pracovných úspechov našim kolegom:

Kalnovičová Marta

ŠÚBA Banská Štiavnica

Antonič Milan

Archív STV Bratislava

PhDr. Rákoš Elemír, CSc. SNA Bratislava



Vydáva Spoločnosť slovenských archívárov 10 x ročne

Redakčná rada: V. Nováková, L. Vrteľ, J. Hanus, Z. Kollárová, I.Graus,

V. Hrtánková, V Morišová

Technická úprava: ŠOKA v Šali, J.Benciová

Náklad: 380 ks

Povolilo: MK SR 1472/96

ISSN 1335-6658



9 771335 665004